

MAIRONIO VISUOTINUMAS

Nors Maironio gyvenimas ir kūryba gerokai įžengė į XX amžių, savo dvasinėmis aspiracijomis jis liko XIX amžiaus kūrėjas. Lygiai taip pat XIX amžiui priklauso ir Žemaitė. XX amžiaus pradžios literatūra, šiems rašytojams dar tebekuriant, žvelgė į juos kaip į klasikus – ir neigdama, ir adoruodama. Vėliau ši situacija dar labiau ryškėjo. „Apibendrinami Maironio poezijos charakterį, galime pasakyti, kad joje atsiskleidžia tokie XIX a. lietuvių poezijos bruožai, su kuriais vėlyvesnioji poezija santykiausiai kaip su „klasika“. Šis santykis bus ne vien pagarba, bet taip pat opozicija, priešiškus.“¹ Pirmasis Maironio visuotinumą aspektas ir yra susijęs su klasika. Maironio kūryba augo lietuviškoje dirvoje, kartu buvo veikiami didžiausių XIX a. poetų klasikų: J. V. Gėtės, F. Šilerio, A. Puškino, A. Mickevičiaus. Tai artimų estetinių idealų klasika, todėl Maironio santykis su ja yra harmoningas. Maironis yra rašęs: „...aš romantikas, kuriam Mickevičius, Puškinas, Goethe palieka net formos atžvilgiu nepeiktini pavyzdžiai.“² Nesigilinant į romantiko sąvokos turinį (jis atskleistas V. Zaborskaitės monografijoje), mūsų temai svarbus Maironio ryšys su šiais poetais, programiškai siekusiais visuotinumą. Tokio siekimo įspūdis kyla iš kūrėjo pastangų aprėpti žmogaus ir pasaulio visumą, atskleisti jos esmę. Lietuvių estetikoje visuotinumą sąvoką įtvirtino V. Mykolaitis-Putinas, straipsnyje „Gėtė – visuotinumą poetas“ (1932) rašęs: „Gėtė pasaulyje ir visuose jo reiškiniuose ieškojo tai, kas dėsninga, tobula ir nekintama. Dėl to ir jo kūryba yra tokia visuotinė, tarsi iškelta iš vietos ir laiko ribų.“³ Maironio kūryboje dėsninga, tobula ir visuotina pirmiausia tai, kas priklauso Dievui, jo meilei ir gailėstingumui. Žmogaus pasaulyje visuotinumą vertę Maironis suteikia tautai ir tėvynei. Gėtės visuotinumą yra labiau filosofinis, Maironio – labiau tautinis.

Visuomenės raidoje nuolat keliamos naujos idėjos, turinčios pakeisti tautos padėtį, kartu paveikti ir meno likimą. Kuriamos draugijos, visuomeniniai sąjūdžiai, leidžiami leidiniai. Tokios idėjos nevienodu laiku formavosi per visą XIX amžių. Svarbų impulsą joms suteikė romantizmas, ypač savitai reiškęs Vokietijoje ir Rusijoje. Ir Vilniaus universitete veikė filaretų ir filomatų draugijos, kilo lituanistinis sąjūdis. Įvairūs visuomeniniai ir literatūriniai judėjimai sudaro savotišką brendimo terpę dideliems menininkams, netgi savaip pranašauja talento pasirodymą. Talentingas menininkas turi bendras idėjas susintetinti arba išgryninti, suteikti joms visuotinio reikšmingumo. Stebėtinu dėsningumu šis procesas vyksta visose pagrindinėse Europos literatūrose. Vokiečių literatūroje, peržengdamas romantikų mokyklos ribas, išskyla J. V. Gėtė. Rusų literatūroje liubomudrų veiklos kontekste bręsta A. Puškino universalus talentas. Filaretų ir filomatų ideologijos momentus savitai sublimuoja ir meniškai išreiškia A. Mickevičius. Svarba lietuvių tautinei savimonei ir literatūrai šiems kūrėjams prilygsta Maironis. Poetas buvo atokiai nuo aušrininkų sąjūdžio, bet kūryboje meniškai išreiškė pagrindines jų idėjas. Kartu Maironis kūrė universalią lietuvių tautinės poezijos programą. Panašiai kaip rusų literatūroje A. Puškinas, taip ir lietuvių literatūroje pagrindinis vardas yra Maironis. Maironis yra klasikinių lietuvių lyrikos normų kūrėjas ir kartu naujosios lietuvių lyrikos pradininkas. „Maironio poeziją laikome klasikine norma dėl to, kad ji duoda eilėraščių „išeties tipus“ – tam tikrą išraiškos formų repertuarą.“⁴ Iš tiesų – šio poeto lyrikoje sutinkame visus pagrindinius eilėraščių tipus – pradant dainiškuoju, baigiant meditaciniu. Meditacinė būseną Maironio

¹ Zaborskaitė V. *Maironis*. – V., 1968. – P. 459.

² Cit. iš: Zaborskaitė V. *Maironis*. – P. 440.

³ Mykolaitis-Putinas V. *Raštai*: 10 t. – V., 1962 – T. 8. – P. 425.

⁴ Nastopka K. *Lietuvių eilėraščių poetika*. – V., 1985. – P. 24.

lyrikoje išreiškia aukštesnį kūrėjo savimonės laipsnį: ne tik jausti, galvoti bet ir suvokti save jaučiantį, galvojantį, esantį. Impulsyvų balsą aiškiai papildo atbalsio refleksija. Jausmais emocijomis žmogus įsilieja į gamtos ritmą. Bet mintis lemtingai žmogų atskiria. Maironis pirmas lietuvių lyrikoje įprasmino minties ir jausmo dualizmą kaip žmogaus dramatinės savivokos faktorių. Šis konfliktas yra itin svarbus filosofinei lyrikai. Gryniausiu pavidalu jis išreikštas F. Tiutčevo lyrikoje. F. Tiutčėvas yra viena iš Maironio poetinių atramų. Tarp abiejų poetų kūrybos yra prasminių, sintaksinių ir metrinų sąlyčių. F. Tiutčevo eilutės „Лишь паутины тонкий волос / Блестит на праздной борозде“ („Есть в осени первоначальной“) atsiliepia Maironio „Jaunojoje Lietuvoje“. „Baigės rugsėjis. Po orą bailiai / Voratinkliai draikės be vėjo.“⁵ Panaši intonacinė ir ritminė tendencija jungia F. Tiutčevo „Там, где горы убегая...“ ir Maironio „Mano gimtinė“. Maironio „Išvažiuojant“ nuotaika, įvaizdžiai, intonacija irgi primena F. Tiutčevo eilėraščių „Пошли, господь, свою отраду...“. Iš tiesų, kaip teigia šiuos ir kitus artimumo atvejus išanalizavusi R. Mikšytė, yra pakankamai faktų, leidžiančių galvoti „apie gilų, nedylantį įspūdį, kurį teikė Maironiui Tiutčevo kūryba – jos kosminis žvilgsnis į pasaulį, tragizmo ir skepticizmo gaidomis paženklinta gamtos lyrika, sudėtingą žmogaus būtį praskleidusi meilės poezija“⁶. Rūpimu visuotinumui aspektu žvelgiant, svarbiausia ir yra kosminis žvilgsnis į pasaulį, kosminės vienybės pajauta. Ar ne tos vienybės ieškodamas Maironis gręžėsi į nemirtingąją indų *Rigvedą*? Kaip tik visuotinumui sferoje mezgėsi Maironio ryšiai su pasaulio filosofine kūryba.

Maironis dvasinius, moralinius žmogaus principus susiejo su visuomeniniais idealais ir suteikė jiems visuotinumui matą. Gyvenimo prasmė – kova už tėvynės laisvę, už tautos išlikimą. Ši didžioji žmogaus ir jo tautos ryšio visuotinybė Maironio suformuota ir išsakyta lietuvišku būdu ir forma. Po tiesiogine politine deklaracija plasta susimąstymas, tylus įsiklausymas. Nerami žmogaus mintis žvaigždėtoje nakties platybėje – taip būtų galima nusakyti vieno iš pačių meniškiausių poeto eilėraščių „Užmigo žemė“ poetinę situaciją. Gamta šiame eilėraštyje – ne fonas, ne akstinas išgyvenimui ir ne atrama, o didžiosios visuotinybės pajauta, neišsakoma, nepaaiškinama. „Uosyje ir žmoguje“ mintis apie besikartojantį gyvenimo ratą jau yra tokia apibendrinta, kad jausmas nė negali jos aprėpti. Tad atsiremiamą į tvirtesnę pagrindą, į tautosakiškąją žmogaus ir gamtos vienybę. Bet ar toji gamtinės vienybės išmintis begali nuraminti žmogų, patyrusį idealų šviesą, kovos kančią, pralaimėjimo kartelį? Kas pateisina žmogaus gyvenimą, kas lieka po jo fizinės baigties? Nejaugi viskas išnyksta?

Išnyksiu, kaip dūmas, neblaškomas vėjo,
Ir niekas manęs neminės!
Tiek tūkstančių amžiais gyveno, kentėjo,
O kas jų bent vardą atspės?
(„Išnyksiu kaip dūmas“)

Maironis skaudžiai jautė žmogaus praeinamybę, būties nepastovumą, atminties trapumą. Tačiau jo mintis buvo klausianti, bet ne desperatiška, išgyvenimas pilnas kilnios rimties, o susitaikymas su būties neišvengiamybe blaivus, nors ir resignuojantis. Psichologinė pusiausvyra yra visuotinybės atrama. Maironis lietuvių lyrikoje atvėrė bendrąją dramatišką žmogaus likimo versmę – trapumo, laikinumo jausmą. „Išnyksiu kaip dūmas...“ yra pirmas aukšto meninio lygio lietuvių filosofinis eilėraščių. Visai atviras yra poetas nebūčiai, nuo kurios nepridengia nei darbai, nei garbė, nei tikėjimas. Žmogaus būties dramatiškumo suvokimas valingai keičia aiškumą, žinojimu pagrįstą eilėraščių.

Maironio santykis su vaizduojamu objektu tarsi dvilypis. Tai ypač jaučiama dramose, išskirtinai ryškiai librete „Kame išganymas“. Poetas objektą vaizduoja, piešia, konstruoja, kol giluminė banga sustabdo

⁵ Zaborskaitė V. *Maironis*. – P. 88.

⁶ Mikšytė R. „Literatūrinės įtakos lietuvių silabinei-toninei eilėdarai“ // *Literatūra ir kalba*. – V., 1974. – [T. 13]. – P. 65.

vyksmą (toks sustabdytas vyksmas – lyrinis eilėraštis poemoje ar dramoje) ir mintis pasineria į žmogaus ontologijos klausimus: „Ir kam aš ant žemės? Kas liepė iš motinos ysciaus / Man dieną išvysti? Kam reikia manęs?“ („Kame išganymas?“). Žmogaus gyvenimo Maironis neskaido į atskiras akimirkas, jo mintį žadina bendri būties prasmės klausimai. Ieškodamas jų sprendimo, poetas gręžiasi į praeitį, į praėjusias žmonių kartas, atminčiai, atminimui, atsiminimui suteikdamas išskirtinę žmogiškumo vertę. Atmintis yra žmogiškumo pasireiškimas, jungiantis bendrumas, būties prasmės vidinė konsolidacija: gražiausia gėlė – „gėlė atminimo“ („Neužmirštuolė gėlė“). Giliausia dvasios meditacinė būseną, „kai skęsta ji tarp atminimų“ („Užmigo žemė“). Gamtos laikas žmogiškąją prasme yra belaikis, amžinas („Nes šviesūs jos keliai tarp amžinų žvaigždynų, / Nežinančių, kas toji laiko atmaina“ – „Vakaro mintys“). Žmogus laiką sužmogina, atsimindamas, susigrąžindamas praeitį, žvelgdamas į ateitį. Pirmąkart lietuvių lyrikoje laikas yra trijų matavimų, atitinkančių pagrindinius žmogaus būties parametrus: dabarties, praeities, ateities. Žmogaus būtis baigtinė (žmogus „marus ir nuodėmingas“ – „Vakaro mintys“) ir tik dalyvavimas tautos istorijoje, ją išgyvenant ir keičiant, įprasmina „aklos gamtos veikalus“. Maironio lyrikos žmogus yra tarsi panardintas į tautos istorijos visuotinybę, jis pats įgyja istorinio visuotinumą matą.

V. Mykolaičiui-Putinui atrodė, kad Maironis „ne refleksijos, bet emocijų poetas, Maironio kuriamoji galia – ne vaizduotė, ne filosofuojąs intelektas, bet jausmas“⁷. Pagal asmenybės tipą Maironis būtų arčiau filosofuojančio intelekto negu spontaniško jausmingumo. Bet jausminį, netgi šiek tiek egzaltuotą XIX a. pabaigos lietuvių lyrikos patosą stiprino romantizmo tradicijos ir nacionalinio išsivaduojamojo judėjimo idėjos. Ir Maironis siekė jas išsakyti tautai, ne abstrakčiai filosofuodamas, o nuoširdžiai įsijausdamas, tarsi ir pats dalyvaudamas kovoje už politinių ir poetinių idėjų realizavimą. Maironio lyrikoje galima įžvelgti ne vieną filosofinės lyrikos elementą, susijusį su specifine XIX a. pabaigos visuomenine situacija ir kartu jos suvaržytą. Filosofinio visuotinumą galimybė tapo visuomeninio, tautinio visuotinumą realybe.

Maironio kūryba tarsi sublimavo XIX a. antrąją pusę, epochą po 1863 m. sukilimo. Jis sujungė būtišką gamtiškumą (A. Baranauskas), eleginę asmenybės rezignaciją (A. Vienažindys, P. Vaičaitis), pozityvų pasiryžimą dirbti ir kovoti (V. Kudirka), ironišką atodairą (J. Mačys-Kėkštas). Žmogaus ir tėvynės ryšį Maironis iškėlė ne tik kaip pagrindinį prasmingos būties argumentą, bet ir pavertė jį meniniu visuotinumą argumentu.

Maironis susintetino romantines lietuvių literatūros tendencijas, einančias nuo S. Daukanto, A. Baranausko, suteikė joms lyrinio intensyvumo galią. Jis užbaigė lietuvių lyrikos, kaip savarankiškos literatūros rūšies, formavimosi procesą, atskleidė pagrindinius lyrikos „išeičių tipus“, harmonizavo kalbą ir eilėdarą. Maironis iškėlė lyriką iki visuotinio nacionalinio reikšmingumo, kuriuo paprastai pasižymi tik tautinis epas. Tarp lietuvių tautinės savimonės formavimosi ir Maironio lyrikos yra ypatingas, sakytume, metoniminis ryšys, leidžiantis vienu kalbėti apie kitą. Kaip tik šis ryšys Maironio lyrikai suteikė didžiausią visuomeninį reikšmingumą. Jis neįmanomas be poezijos ryšio su tautos gyvenimo aktualijomis. Maironis gimė ant pačios ribos, kuri skiria aukštaičius ir žemaičius, formaliai žemaičiams jau nepriklausydamas. „Raseinių Magdėj“ randamos konkrečios Raseinių detalės. „Ties Raseiniais, prie dulkančio kelio, / Kurs ateina nuo Kražių miestelio...“ Šioje poemoje ir Raseinių kraštas suvokiamas kaip Žemaičių kraštas: „Kas buvai gi tu, Magde pirmoji? / Ir kodėl iki šiol beklajoji / Po Žemaičius užkeikta dvasia?“⁸ Tačiau kartu „Raseinių Magdėj“ gimtinės „nepaprasta šalis“ yra ir šalis, „Kur dainuoja lietuvė sesutė / Apie Vytautą, gražią Birutę“. S. Daukantas „Birutę“ vadino žemaičių istorine daina. Maironio tautinės priklausomybės sąvoka yra lietuvis. Pirmajame *Pavasario balsų* leidime žemaitiųjų dar nemaža, ypač gramatinių, pačiam poetui nepastebimų: negailias („Jo pirmoji meilė“), nepuošias („Niezapominajki“), ridi (vietoj riedi – „Vakaras ant ežero Keturių Kantonų“), kningą („Jaunimo giesmė“), šarkyti (vietoj šarkyte – „Žavėjimas“) ir

⁷ Mykolaitis-Putinas V. *Naujoji lietuvių literatūra*. – K., 1936. – T. 1. – P. 252.

⁸ Maironis. *Raseinių Magdė: Poematos / 2-asis leid.* – V., 1918. – P. 13.

kt. Tačiau Maironis yra Lietuvos poetas, per didelis atskiram regionui. Ir čia atsiskleidžia jo tautinis visuotinumasis. Leidžiant *Žemaičių antologiją* (1938), sudarytojams nekilo mintis j ją dėti Maironį. Bet Maironio žemaitiškumo klausimą vėliau iškėlė V. Mačernis: „...dėl Maironio žemaitiškumo mes galime ginčytis, kai iškyla jo gimtosios vietos klausimas, tačiau viskas pasidaro aišku, kai pasiskaitai jo kūrybą. Tiek reikšimosi priemonėse, tiek jo poetiškojo pasaulio logikoje ir struktūroje žymu Maironio žemaitiškas charakteris. O tačiau jis nerašė nei žemaitiškai, nei apie žemaitiškumą galvojo. Žemaitiškumas jo kūryboje išplaukė savaime, be specialių pastangų.“⁹ V. Mačernis galvojo apie gilųjį, pasaulėjautinį Maironio žemaitiškumo klodą, charakteryje prasimušusį kieta valia, gyvenimo principų racionalumu, o poezijoje – harmonijos, tvarkos, pusiausvyros principais. Kaip iškalbų ženklą interpretuojame tai, kad, gimęs ant tarmių ribos, Maironis iškilo kaip pirmasis lietuvių bendrinės kalbos poetas, jos poetinių normų kūrėjas ir įtvirtintojas, ir šiuo aspektu išreiškiantis savo poetinės programos visuotinumą. Iš tėviškės, dominavusios XIX a. lietuvių poetų kūryboje, Maironio žmogus išėjo į tėvynę, iki jos išplėsdamas ir gimtinės sąvoką: siauresnį Dubysos akcentą („Ten, kur Dubysa, mėlyna juosta...“) papildydamas Nemunu: „Ten, kur Nemunas banguoja / Tarp kalnų, laukų...“ – „Mano gimtinė“. Maironio lyrikoje tėvynės sąvoka galutinai įsitvirtino kaip aukščiausia moralumo, teisybės instancija, kaip gamtos, istorijos, kalbos, mąstymo, jautimo individualios tautinės integracijos sąvoka.

Romantinę XIX a. antrosios pusės lietuvių lyrikos dominantę, kuriai pozityvistinė „Laboros“ programa priešinosi ir V. Kudirka, Maironis papildė konstruktyvios idėjos, racionalios poetinės minties pradais. Ir šiuo požiūriu Maironis siekė visuotinumą, pilnumą, jausmo ir minties harmonijos.

Maironis yra vieno eilėraščių rinkinio poetas. 1895 m. išėję *Pavasario balsai* poeto buvo papildomi ir leidžiami iš naujo. Kodėl? „Argi nestebina jo prisirišimas prie vienos knygos – „Pavasario balsų“?“ – klausė I. Slavinskaitė „Versmių“ serijos *Pavasario balsų* įvade¹⁰. 1905 metų leidimas papildytas 13 naujų eilėraščių ir libretu „Kame išganymas“, 1913 m. leidimas – 20 naujų eilėraščių, nors dalis jų ir buvo publikuoti anksčiau, 1920 m. leidime – 26 nauji kūriniai. Ir vienu, ir kitu atveju Maironis galėjo išleisti naujus nedidelės apimties rinkinius, kokių amžiaus pradžioje būta nemaža. *Pavasario balsų* pildymas, atnaujinimas turėjo būti konceptualus. Taip ir yra, jei į *Pavasario balsų* likimą žiūrėsime iš visuotinumą siekimo pozicijų. Ruošdamas naujus leidimus, Maironis kūrinį nepridėjo mechaniškai, o žiūrėjo ankstesnės tvarkos, derino prie konteksto. Jau kalbėjome apie tai, kad Maironis siekė sukurti *Pavasario balsus* kaip lietuvių nacionalinio atgimimo lyrinį epą. Jo išėities taškas – poeto ir tėvynės santykis, adekvačiausiai išreikštas pirmuoju einančiame eilėraštyje „Taip niekas tavęs nemylės“. Vienintelis, šriftu išryškintas žodis „tėvynė“: „Tu jį nors atmint ar atminsi kada? / Tu, jo numylėta tėvyne!..“ Iš poeto ir tėvynės ryšio kyla meilės, pareigos, pasiaukojimo patosas. Poeto ir tėvynės ryšys užmezgamas *Aušroje* išspausdintame eilėraštyje „Lietuvos vargas“ („Miškas ir lietuvis“). Aukščiausias šio ryšio raiškos taškas – tik 1920 metų leidime paskelbtas elegiškas himnas „Lietuva brangi“ (ta pati elegijos ir himno sintezė, kuri V. Ivanovui atrodė originali J. Baltrušaičio kūryboje ir kuri galbūt sietina su tautine lietuvių pasaulėjauta). Epinį užmojį pasiekiantys meilės, pareigos motyvai papildomi moraliniais raginimais („Nebijokim vargo kieta, / Juk be jo galingi pūna“), išaugančiais iki filosofinės paguodos: „gyvenimas eina ratu“. Intymioji poeto gaida – epo atokvėpis, prakilnios dvasios šviesa ir resignacija. Visuotinumą siekiančiame lyriniame epe ir vidinė žmogaus dvasios melodija yra konsoliduojanti, jungianti.

„Ar gali lietuvis mūsų poezijoje rasti savo tėvynę? Istorinę? Geografinę? Etnografinę?“ – *Dienoraštyje be datų* yra klausęs Just. Marcinkevičius¹¹. Atsakymo pirmiausia ieškotume Maironio lyrikoje. Ji iš tiesų apima Lietuvos istoriją nuo jos žodinių ištakų – nuo Vaidevučio iki Vytauto Didžiojo ir iki baltalenių

⁹ Mačernis V. „Žemaitiškas charakteris mene“ // *Žemaičių žemė*. – 1944. – Geg. 20.

¹⁰ Slavinskaitė I. „Maironio eilėraščių kelias“ // Maironis. *Pavasario balsai*. – V., 1982. – P. 17.

¹¹ Marcinkevičius Just. *Dienoraštis be datų*. – V., 1985. – P. 13.

atplėšto Vilniaus. Itin ryški geografinė Lietuva – su savo didžiausiomis upėmis (Nemunu, Nerimi, Dubysa, Šešupe), su savo aukščiausiais kalnais (Šatrija, Medvėgaliu, Girgždute), su pagrindinėmis sakralinėmis vietomis – Trakais, Vilniumi, Birutės kalnu. Iš kalbos, iš dainų, iš rūtų žaliuojančių po langais atpažįstama ir etnografinė Lietuva. *Apsakymuose apie Lietuvos praeigą* Maironis sakė: „Kur dabar teka Nemunas, Neris, Nevėžis, Dubysa, Šventoji ir kitos mažesnės upės, buvo širdis senovės Lietuvos.“¹² Maironiui buvo aišku, kad „negalime tikrai ir išmintingai mylėti savo žemės, nežinodami jos praeigos ir istorijos“¹³. Programiškai siekiant visuotinumą, išmintingos meilės akcentas atrodo itin svarbus. Tėvynės jausmas yra įgimtas („...mylime ją kaip vaikai savo motiną...“), jis prasideda nuo ašarų, nuo suspaustos širdies gimtinę paliekant, bet turi augti iki išminties. Lietuvos istoriją Maironis rašė panašiu metu kaip ir savo ankstyvąją lyrinę poemą „Lietuva“, Vaižganto žodžiais tariant, kone visos savo kūrybos gemalą. Visuotinumą požiūriu tas „gemališkumas“ atrodo itin svarbus. Šiame kūrinyje Maironis siekia apimti visą Lietuvą: pradeda nuo Žemaičių šalies, dar atskirai sustodamas prie Raseinių: „Gražu Raseiniuos ant švento Jono, / Kad žirgai žvengia Žemaičių žemės“ (Raseiniuose per šventą Joną būdavusi paroda geriausių žemaičių veislės arklių). Už Dubysos – Aukštoji Lietuva, ten Šventoji, „ką giesmių savo vyskupo klausės“. Užsimenami kapsai, veliuoniškiai, dzūkai ir „kraštas už Vilniaus nuo grikų baltas / Ten lig už Lydos lietuviai broliai...“ Labai tiksliai apibūdinamas „didžiausias tarpo poetų, garsus Adomas“, mylėjęs Lietuvą, bet nesupratęs, jog „tautos būdu yr jos liežuvis“¹⁴.

Maironis neužmiršta ir lietuvių kraujo brolių: prūsų ir „juodvyžių“ – jotvingių. Lietuvos istorija pradeda nuo legendinio Palemono, atkreipiamas dėmesys į tai, kad dzūkai „dainose savo dar lig šiolei Dunojų atmen, lyg tenai buvę“. Lietuvos istorija eina per Trakus, Vilnių. Vytautas yra aukščiausias Lietuvos istorijos taškas. Poema turi dar vieną svarbų visumos aspektą – lietuvių kultūros: tas klodas susideda iš senų padavimų, iš liaudies dainų, iš garsių poetų kūrybos: K. Donelaičio, A. Mickevičiaus, A. Baranausko.

Kaip meno kūrinys Maironio „Lietuva“ nėra stipri – ji sudaryta iš atskirų fragmentų, nenuosekli, pats poetinis žodis ne visur lankstus ir tikras. Bet jos reikšmė Maironio kelyje – didelė. Jau šiame jaunystės kūrinyje Maironis bylojo kaip pranašas:

Tėvynė mūsų kitiems nelygsta.
Jai vidutinis netinka kelias:
Kad dar ji miega, rodos, jau nyksta, –
Stebias galingi, kad jau ji kelias.¹⁵

Galvojant apie Maironio poetinės programos visuotinumą, tėvynės sąvoka neapeitina ir kaip ontologinis to visuotinumą pagrindas. Nors Lietuva Maironio kūryboje apibrėžta geografiškai, etnografiškai ir istoriškai, bet tik ontologinis išskirtinumas įprasmina tėvynę – vienintelę žemės vietą, kur „broliai artojai lietuviškai šneka“, „kur skamba po kaimus Birutės daina“. Tėvynė siejama su labiausiai pažįstama vieta, su sodyba, kiekvienam ji konkreči, o tautos žmogui ontologiškai visuotinė. Tėvynė siejama su siela, tėvynės jausmas tampa žmogaus dvasingumo matu. Žmogus girdi, kaip jo tautos dainos žodžiais ir melodija teka atmintis: „Atminimais taip turtinga ir brangi kaip siela.“ Giliau įsiklausius į eilėrašį „Kur bėga Šešupė“ (1920 m. *Pavasario balsų* leidime – „Tautiška daina“) atrodo, kad šiuo kūriniu siekiama įvardyti, identifikuoti sunkiai apčiuopiamą tėvynės visuotinumą jausmą. Tarsi senovinio žynio sakraline formule kreipiamasi į aukščiausią valią, prašant tėvynę apsaugoti. Maironio

¹² *Apsakymai apie Lietuvos praeigą*. / Parašė Stanyšlovas Zanavykas. – Tilžė, 1891. – P. 11.

¹³ Ten pat. – P. 6.

¹⁴ Maironis. *Raštai*. – V., 1988. – T. 2. – P. 236.

¹⁵ Maironis. – P. 237.

pasaulėvaizdžio teocentriškumas išreikštas ne tik religinėmis sąvokomis, bet ir ypatingu dvasiniu susitelkimu. Jungdamas kovos ryžtą ir dvasinį susitelkimą, Maironis irgi siekė žmogaus būties visuotinumą. J. Ambrazevičius yra teigęs, kad „Maironis naujų žmogaus būties gelmių neatvėrė“¹⁶. Šiandien sunku sutikti su šia mintimi. Maironis konsolidavo pačius žmogaus būties pagrindus, dramatišką žmogaus atskirumą sujungė su tėvynės būtimi, kaip pačia didžiausia žmogiškumo visuotinybe. Žmogaus būčiai Maironis suteikė aukščiausią – Tėvynės matą, jos amžinumu pridengė žmogaus laikinumą. Tačiau Tėvynės sąvokos ideologinis turinys ir pačiam Maironiui nebuvo vienodas: dar 1919 m. jis kalbėjo apie sieną tarp „dviejų Lietuvos pasaulių“: vienoje pusėje – Lietuva svajota, skaisti idealų, troškimų sritis, kitoje – žemiška, nustojusi aureolės: „ana buvo gryna dvasia be kūno; čia dar neišsivystęs su ydomis kūnas.“¹⁷ Maironis liko išsvajotosios Lietuvos poetas, ir vėlesnis jo konfliktas su išsipildžiusią svajone kilo iš šio pagrindo. Bet Maironio Tėvynės ontologija yra visuotinesnė už konkrečios epochos ideologines aktualijas. Kartu ji žmogiškai konkreti, pagrįsta dėmesiu istorijai, kalbai, tautosakai, tautinio epo nuojauta, užpildyta ne tik galimais epiniais motyvais, bet ir ypatinga tautinio charakterio (jausmų, reagavimo, išsakyto būdo) menine konsolidacija. Visa tai ir iškelia Maironį kaip didžiausią lietuvių tautinį poetą, o jo lyriką kaip aukščiausią XIX a. lietuvių kūrybos viršūnę.

Viktorija Daujotytė, *Tautos žodžio lemtys: XIX amžius*, Vilnius: Vaga, 1990, p. 264–274.

¹⁶ Ambrazevičius J. „Maironis ir visuomenė“. // Maironis. *Pavasario balsai*. – K., 1944. – P. 269.

¹⁷ Ten pat. – P. 277.